

LITTERATUR

ATT NOMINERA RIKSDAGSKANDIDATER

Av *BIRGER HAGÅRD*

Det fria suveräna »folket», som med vishet utväljer de ädlaste och mest begåvade i sin krets för att ge uttryck åt allmänviljan i en perfekt organiserad församling av mönstergilla statsmän med uppgift att dirigera de ännu visare och ädlare ministrarna — det är en fesaga.

C. Delisle Burns.

För den moderna demokratien är partierna av avgörande betydelse. Det är genom dem, som folkets politiska vilja kommer till uttryck. Partierna ställer upp program, som i större eller mindre utsträckning vinner medborgarnas förtroende. Partierna nominerar kandidater till olika representantförsamlingar, genom vilka sedan »folkviljan» får sin politiska utformning. Men partiernas roll inskränker sig inte till att medverka vid val av folkrepresentationer; också vid tillsättandet av andra samhällsorgan tillkommer dem ett avgörande inflytande. De ställer personal till förfogande för vissa tjänster, som tillsätts genom val — oftast av representantförsamlingarna — och kan därigenom för att citera den amerikanske samhällsvetaren Dayton Mc Kean sägas utöva *a governmental function*.

Statsstyrelsen utövas i hela folkets namn, men det visar sig, att endast en mycket begränsad del av folket har något reellt inflytande över de faktorer, som slutligen är bestämmande för det politiska handlandet. Diverse skilda indelningsgrunder allt efter det inflytande, som tillkommer olika kategorier av folket, tillämpas av olika författare. Det förefaller emellertid som om en

klassifikation, utförd av de båda tyska samhällsforskarna F. A. von der Heydte och Karl Sacherl, på det hela taget skulle vara ganska relevant. I deras för ett par år sedan utkomna arbete »Soziologie der deutschen Parteien», som för övrigt inte i Sverige rönt den uppmärksamhet, som rätteligen borde tillkomma det, bygger de upp ett system av fem grupper. Till *folket* räknas alla medborgare, alltså även barn, sinnessjuka, kriminella o. a., som av olika skäl saknar valrätt. Därefter kommer de *politiskt handlingsberättigade medborgarna* (die Aktivbürgerschaft), dvs. de som har rätt att välja (die Wahlbürger). Av dessa utövar emellertid blott en del sina rättigheter, nämligen *väljarkåren* (die Wählerschaft). Denna kategori omfattar knappast i något land mer än 4/5 av de röstberättigade och därmed nästan överallt mindre än hälften av folket. Denna grupp handlar likväl för hela folket. *Partimedlemmarna* (die Parteibürger) tar aktiv del i och kan måhända stundom påverka utformningen av sina respektive partiers politik, men det slutliga avgörandet tillkommer praktiskt taget helt den *politiska eliten*, som i sin tur endast utgör någon bråkdel av hela folket.

Vilka möjligheter har under sådana

omständigheter väljarna och de enskilda partimedlemmarna att göra sin röst hörd? I vad mån kan de påverka nomineringen av kandidater till folkrepresentationen — grunden för partiernas maktutövning? Denna fråga och andra närliggande problem har underkastats en värdefull granskning i fil. dr Lars Skölds nyligen utkomna gradualavhandling »Kandidatnominering vid andrakammarval». Det har sitt intresse att undersökningen kunnat utföras i Författningsutredningens regi och även publicerats som utredningens första delbetänkande. Avhandlingen är den första i sitt slag i Sverige och bygger främst på uppgifter från partiombudsmännen angående nomineringsförfarandet vid 1948 och 1952 års andrakammarval.

Vad man i första hand vill beklaga är, att det inte varit möjligt att utsträcka undersökningen till att också omfatta 1956 års val. Detta skulle måhända bidragit till att skapa klarhet på en del punkter, där författaren nu tvingas att nöja sig med hypoteser; detta så mycket mera som det material som stått till buds från 1948 års val i mångt och mycket torde kunna betecknas som ganska magert. Man saknar ävenledes en kortfattad redogörelse för det utländska material, som finns, och överhuvudtaget en översikt över nomineringsförfarandet i andra länder. Måhända skulle också andra invändningar kunna göras, i några avseenden kunde avhandlingen varit mera fullständig, men å andra sidan är en undersökning av det slag som här är fråga om förknippad med stora svårigheter. Ämnet är ju i sig av översiktlig natur och kräver vissa begränsningar, problem uppstår vid redovisningen av källor osv.

Kandidatnomineringen ombesörjes i Sverige helt utan inblandning från någon offentlig myndighet. I en del andra länder har däremot kandidatnominering

ansetts vara av så omfattande betydelse att den blivit föremål för vissa lagstiftningsåtgärder. Som exempel anföres Norge. I detta sammanhang kan också nämnas Västtyskland. De båda lagar, som reglerade valen till första och andra förbundsdagen samt några lantdagsvallagar uppställer krav på provval (Vorwahl) inom partierna, om ej direkt bland partimedlemmarna så dock i av dessa utsedda delegerade-församlingar. Vid nomineringen till 1953 års val gavs partiledningarna en suspensiv vetorätt, som emellertid kunde elimineras av partimedlemmarna eller delegeradeförsamlingen i en andra valomgång.

Med all önskvärd tydlighet framgår av undersökningen, att de icke partianslutna väljarna har ytterligt små utsikter att kunna påverka nomineringen. Högern har teoretiskt gjort det möjligt för de »högersinnade» väljarna att tillsammans med partimedlemmarna föreslå kandidater inom flera förbund — sannolikt därför att partiet under tidigare skeden inom sitt väljarunderlag mött en viss ovilja mot att organisera sig politiskt — men blott ett fåtal icke-medlemmar har använt denna möjlighet. Inom de övriga fyra partierna har icke partianslutna så när som på några få undantag inte ens haft någon teoretisk möjlighet att delta i handläggningen av nomineringsfrågan.

Vid själva valet ger emellertid de borgerliga partierna sina väljare större möjlighet än socialdemokrater och kommunister att »rösta på person» genom det flerlists-system, som tillämpas inom dessa partier. Högerpartiet gick vid 1952 års val fram med i genomsnitt fyra olika listor i varje valkrets; bondeförbundet och folkpartiet hade i medeltal tre. Självfallet kan dock som författaren påvisar flerlists-systemets möjligheter att ge väljarna tillfällen att träffa avgöranden i personfrågan vara delvis illusoriska, särskilt i de fall, då

samtliga förekommande listor förses med samma namn på de valbara platserna eller då man underlåter att distribuera alla valsedeltyperna över hela valkretsområdet. Endast i hälften av de fall vid 1952 års val, då ett parti i en valkrets framgick med mer än en listtyp, erbjöds vissa alternativ i personfrågan, medan väljarna i övriga fall faktiskt var hänvisade att blott rösta på parti.

Nomineringsförfarandet omfattar i huvudsak tre stadier: *förnominering*, *beredning av namnförslagen* och *fastställande av valsedlarna*. Vid förnomineringen har de enskilda partimedlemmarna i regel förslagsrätt, men denna utnyttjas vanligen i högst obetydlig omfattning. Några högerförbund, främst i de större städerna, bygger dock sin förnominering helt på enskild medverkan. Att det emellertid icke är omöjligt att öka intresset bland medlemmarna, visar sig från t. ex. högern i Uppsala län 1952 och folkpartiets valkretsförbund på Gotland 1948. I dessa båda fall eftersträvade man direkt att få så stor avslutning som möjligt och fick även svar på ett helt annat sätt än på andra håll. På Gotland deltog nära 20 procent av förbundsmedlemmarna i förnomineringen.

Vanligtvis tas emellertid initiativet av lokalorganisationerna, som behandlar nomineringsfrågan på allmänna medlemsmöten. Aktiviteten i de olika partierna varierar högst avsevärt. Högern uppvisar i detta hänseende de högsta siffrorna. År 1952 tillämpade omkring hälften av högerförbunden denna form, och det övervägande flertalet av föreningarna deltog.

Under det andra nomineringsstadiet bereder de borgerliga partierna sina medlemmar större möjligheter att göra sig gällande än vad fallet är inom de socialistiska. Inom de borgerliga partierna inhämtas yttranden från lokalavdelningar eller enskilda medlemmar.

Inom bondeförbundet anordnas regelbundet omröstningar inom lokalavdelningarna. Det förfarande, som användes av bondeförbundet, har härvid visat sig vara den metod, som kunnat locka till det största enskilda deltagandet — i medeltal har över 70 procent av lokalavdelningarna deltagit i dessa omröstningar.

Det slutgiltiga fastställandet tillkommer i regel inom alla partierna någon form av ombudsförsamling, nomineringsstämmor m. m. Decisiva provval förekommer emellertid ävenledes. 1948 genomförde socialdemokraterna avgörande provval i hälften och 1952 i inte fullt en fjärdedel av andrakammarvalkretsarna, varvid i genomsnitt 20 procent av medlemmarna deltog. Avgörande provval tillämpas också av högerförbunden i fyrstads-kretsen. I Malmö och Hälsingborg röstade 1952 mellan 15 och 20 procent av medlemmarna.

För alla partierna gäller generellt, att kandidatnomineringarna på ett eller annat sätt måste utformas som en kompromiss mellan två huvudsynpunkter. »Å ena sidan föreligger alltid behovet att låta de breda lagren *inom* partiet komma till tals i nomineringsfrågan. Å andra sidan måste de ledande partiorganen av hänsyn bl. a. till de *utanför* partiet stående väljarnas intressen förbehålla sig det avgörande ordet.» Om i allmänhet de enskilda medlemmarna alltså beredas möjlighet att antingen direkt eller också via lokalföreningarna medverka vid uppgörandet av förslag till kandidater, tillkommer dock det definitiva avgörandet en mindre krets partimedlemmar. De centrala partiledningarna synas dock inte — bortsett från kommunisterna — i varje fall formellt ha något inflytande på kandidatnomineringen. Detta är enbart en angelägenhet för de olika valkretsförbunden.

I huvudsak är som framgått nomine-

ringsförfarandet ganska likartat för alla partierna. De väsentligaste skillnaderna beror på att bondeförbundet och socialdemokraterna har särskilda centrala nomineringsbestämmelser, medan övriga partier saknar sådana regler. De bestämmelser, som intagits i högerens normalstadgar är »mycket generella och lämnar föga direkt vägledning för kandidatnomineringens uppläggning». Det vore önskvärt, om enhetliga regler även skapades inom högerpartiet.

Sammanfattningsvis är författaren med hänsyn till den svenska valordningen böjd för att i vart fall som »den mest praktiska lösningen» acceptera,

att nomineringsfrågan »blivit en ren partiangelägenhet». Härutinnan torde man oreserverat kunna instämma, om man än inte samtidigt måhända är beredd att gå lika långt som Woodrow Wilson, då han 1908 i sin handbok över amerikanska författningen skrev: »Förberedandet av fullständiga listor över passande kandidater är en alltför komplicerad och mödosam affär för att kunna ombesörjas av folk med huvudet fullt av andra ting; det måste anförtros den som så att säga gör det till ett yrke och bringar system och metod i uppställningen.»

DET SPLITTRADE FRANKRIKE

Jur. kand. LENNART BLOM

I *Le Monde* återfinns så gott som dagligen en välskriven och initierad analys av den inrikespolitiska situationen i Frankrike, ofta med särskild hänsyn till det aktuella läget i det intrikata parlamentariska spelet. Författaren är *Jacques Fauvet*, en av Frankrikes ledande politiska kommentatorer. Fauvet har skaffat sig en sådan position att konkurrerande tidningar och tidskrifter vid flera tillfällen gjort allvarliga försök att 'köpa över' honom. Men han har envist hållit fast vid den ansedda *Le Monde*, som visserligen inte på långt när kan erbjuda honom sådana ekonomiska villkor som han är värd men som i stället bereder honom möjligheten att självständigt föra fram sina synpunkter inför ett forum, uppmärksammat världen över av politiskt inflytelserika kretsar. Som en parallell i den anglosaxiska tidningsvärlden kan man kanske nämna James Reston, numera chef för *New York Times'* Washington-redaktion, vilken för ett antal

år sedan avböjde lockande anbud om chefredaktörsbefattningar för att få ägna sina krafter åt *Le Monde's* närmaste motsvarighet i USA såsom den kvalificerade politiska debattens organ.

När nu Fauvet gjort ett av sina tämligen sällsynta försök att i bokform sammanfatta sina synpunkter på den franska politiska problematiken (*«La France déchirée»*, Librairie Arthème Fayard, Paris 1957, 152 sidor, 500 fr.) kan han alltså påräkna allmän uppmärksamhet. Det föreliggande arbetet är jämförelsevis kortfattat och har kanske mera karaktären av en katalogartad förteckning över i sammanhanget aktuella fakta och synpunkter än av en analys. Fauvet lyckas emellertid trots detta presentera hela problemkomplexet på ett sätt, som även för den utländske bedömare ter sig konsekvent och överskådligt.

Fauvet betraktar tre drag som väsentliga inslag i den franska national-

karaktären (han vore icke fransman om han inte ivrigt ägnat sig åt att diskutera nationalkaraktärer!), nämligen individualismen, konservatismen och intellektualismen. Det säger sig självt, att Fauvet i detta sammanhang hänger sig åt mycket allmänt betonade resonemang, där frestelsen till spirituella formuleringar stundom förleder honom till tvärsäkra generaliseringar. Hans konstaterande av individualismens betydelse för den långtgående politiska splittringen i Frankrike ter sig emellertid alldeles övertygande och det är ju för övrigt långt ifrån någon ny synpunkt. Fransmannen, säger Fauvet, är skeptisk mot maktens utövare, dvs. politikerna, eftersom han misstror deras förmåga, »vilket han ofta gör med rätta», och ännu mera misstror han deras hederlighet, »vilket han ofta gör med orätt». Hans individualism innebär dock icke att han är politiskt ointresserad eller indifferent; valdeltagandet i Frankrike kan väl mäta sig med vad som är regeln i andra västeuropeiska demokratier. Men hans individualistiska attityd resulterar i olikartade reaktioner mot skilda företeelser i det politiska livet: han är intresserad av och uppskattar de allmänna valen, han tycker mindre om sina deputerade, ännu mindre om ministrarna men allra minst om de politiska partierna.

Den klart konservativa attityden i den franska nationalkaraktären finner Fauvet vara så uppenbar att den icke tarvar några egentliga bevis. »Le peuple français est conservateur parce que c'est un peuple paysan». Med en djärv generalisering fastslår Fauvet att den franska konservatismen är av en helt annan typ än den brittiska. Denna senare syftar till att vara en reglerande, ledande, utjämnande och utvecklingsvänlig konservatism medan den franska har en helt annan karaktär: doktrinär, ständigt stridsberedd

gentemot varje förändring, principiellt hårdnackat bevarande. Fransmannen vill i grunden inte ha någon evolution, i stället söker han förhindra alla förändringar tills helt plötsligt trycket blir övermäktigt och omfattande reformer, sociala och ekonomiska, hastigt genomförs under något som närmar sig en fredlig revolution. Med individualismen och konservatismen kombinerar Fauvet den franska intellektualismen och finner därmed den treklang av franska nationalkaraktärsdrag som resulterat i oförmågan att nå fram till en effektivt arbetande parlamentarisk demokrati. Med allt sitt teoriserande blir fransmannen destruktiv i sin politiska verksamhet och avskär sig från möjligheten att empiriskt söka sig fram till samlande lösningar.

I ett särskilt avsnitt ger Fauvet en utomordentligt koncis redogörelse för de grundläggande orsakerna till den historiskt och inte minst geografiskt betingade inre franska splittringen. Han redovisar de religiösa motsättningarna, vilka för övrigt spelar en betydande roll i dagspolitiken, exempelvis i samband med de ofta förekommande parlamentariska striderna om det statliga stödet till skolorna (där vänsterns krav på i princip statligt undervisningsmonopol står mot högerens och de kristliga demokraternas önskemål om statliga bidrag även till den främst religiöst influerade »l'école libre»). Med hänvisning till den inom den franska statsvetenskapen och sociologien väl utvecklade valgeografien noteras var de skilda politiska partierna traditionellt har sina starkaste fästen. Det största partiet, det kommunistiska, intar en dominerande ställning både i industriområdena i norr och i stora delar av landsbygden i det inre av Frankrike. Detta stundom förbisedda faktum är en av de många omständigheter som ger partiet en betydande styrka. Över huvud tilldrar sig

de bägge anti-konstitutionella politiska partibildningarna, kommunisterna och, på sin tid, gaullisterna, vilka senares roll numer delvis övertagits av poujadisterna, helt naturligt ett avsevärt intresse ur de synpunkter Fauvet anlägger.

Vad ger då Fauvet för svar på frågan hur en västerländsk demokratisk styrelseform skall kunna bevaras och bringas att fungera effektivare i Frankrike? Främst pekar han på behovet av starkare och bättre organiserade politiska partier. Den konstaterade oviljan hos fransmannen att engagera sig genom ett partipolitiskt medlemskap har medfört att partierna i den mån de alls offentliggör sina medlemssiffror, nödgas redovisa jämförelsevis låga tal. Störst är det kommunistiska partiet, som enligt egen uppgift har cirka 400 000 medlemmar (jämfört med 5,5 miljoner väljare vid valet 1956) och därefter socialisterna med cirka 100 000 medlemmar (jämfört med 3 miljoner väljare vid samma val). För de övriga partierna saknas i stort sett uppgifter om medlemsantalet. Högern, radikallerna och de kristliga demokraterna med röstetal på mellan 2,5 och 3 miljoner har uppenbarligen ytterligt blygsamma partiorganisationer, vilka uppskattningsvis omfattar endast 30 000-40 000 medlemmar.

Inom de kommunistiska och socialistiska partierna upprätthålles en mycket hård röstdisciplin i nationalförsamlingen. Det väckte på sin tid stor uppmärksamhet, då socialisterna icke lyckades presentera en enig front i voteringen om europaarmén och detta utslag av bristande intern disciplin ledde också till en häftig kris inom partiet. För de mera borgerligt betonade partiernas del kan man emellertid konstatera en långtgående splittning i en rad frågor. Så t. ex. går i allmänhet alla landsbygdsrepresentanter

ur samtliga dessa partier samman för att bevaka specifika jordbrukarintressen, detta oberoende av de direktiv som kan ha utgått från partiledningarna eller den politik som den sittande regeringen för i frågan. Fauvet menar, att det med starkare lokala partiorganisationer skulle vara lättare att åstadkomma en tillfredsställande partidisciplin och därmed ett stabilare underlag för en långsiktig regeringspolitik. Samtidigt nödgas han emellertid erkänna, att splittringen och intressesmötningarna i det franska samhället trots allt är så stora att en effektivare partiorganisation icke enbart kan tänkas leda till en varaktig förbättring.

I stället pekar han på framtidens möjligheter med dess tekniska utvecklingsperspektiv och på ungdomen. I slutet på 1960-talet kommer efterkrigstidens stora barnkullar in i produktionen och man har beräknat att utvecklingen omkring år 1968 kommer att vända så att befolkningen därefter kan väntas tillväxa i absoluta tal. Det är emellertid värt att notera att även en tredje omständighet återopas i sammanhanget, nämligen den europeiska integrationen. För Frankrikes del innebär detta en väg till räddning; i Europa skall Frankrike, med sin förbättrade befolkningssituation och sina tekniska och intellektuella resurser spela en framskjuten roll och tack vare den gemensamma marknadens fördelar kunna uppnå en lösning av både sina politiska och sina ekonomiska problem. Det gäller, säger Fauvet, att se till att den förestående revolutionen kommer i det rätta ögonblicket och att det blir en fullständig framgång. Annars är risken överhängande att nationen skall låta sig förledas av de kommunistiska locktonerna. »Men det är tillåtet att hoppas. Frankrike har stämt möte med framtiden omkring år 1970.»

SVENSK PROSADIKTNING 1957

Av lektor ELOF EHNMARK

En hel rad av 1957 års romaner har självbiografisk karaktär. Somliga kommer memoaren ganska nära, andra har avsiktlig fiktionstyp, alla vill gestalta något väsentligt och avgörande i det som diktaren upplevt. Genren har anor. Den kan följas till Goethe och Rousseau och rottrådarna sträcker sig till Augustinus och ännu längre. Men att den i vår tid fått så stor popularitet hänger samman med den återupptäckt av memoarromanens möjligheter som mellankrigstidens generation av arbetardiktare gjorde. För dessa diktare hade den överväldigande upplevelsen varit deras egen mödosamma, innehållsrika väg från den proletära barn- domen till författarskapet. Redan barn- domsmiljön, inifrån sedd, autentiskt skildrad, var en ny vitter domän. Utvecklingsgången från folkskola eller knappt det till författarskap utan hävd- vunna mellanled var också något nytt och därtill något betecknande för de generationer som nu fick röst, över hu- vud något nytt i den svenska ständs- cirkulationens historia: på liknande sätt hade politiker som P. A. Hansson och Gustav Möller eller kooperatörer som Albin Johansson och Axel Gjöres banat sig väg. Den som introducerade denna nya självbiografiskt inspirerade roman var Ivar Lo-Johansson och det skedde med *Godnatt jord* 1933. Han fick snart efterföljare, främst Eyvind Johnson med *Olof-sviten* och Harry Martinson med böckerna om Martin.

Sedan *Ivar Lo-Johansson* fortsatt och fullföljt sina episka skildringar av statarnas liv och med reportageroma- nen *Traktorn* nått fram till maskin- jordbrukets tid (vartill kom en sär- skild uppgörelse med samarbetsandans motpol »monismen» i *Geniet*), har han

vänt åter till det förflutna, nu med vidgade perspektiv, och för andra gången rekapitulerat sin inre och yttre utveckling, denna gång från tiden ef- ter stataråren i *Godnatt jord* till ge- nombrottet, då romanen *Godnatt jord* blev skriven och tryckt. Resultatet har blivit en bred episk svit, vars femte volym bär titeln *Författaren*. Det måste betecknas som ett mycket gott grepp av Lo-Johansson, när han börjar För- fattaren med en scen från Stockholms- utställningen 1930. Där introducerades funktionalismen, symbolen och det praktiska belägget för en ny tidsålder, rationell, frigjord, ändamålsenlig. Nu skulle också den nya människan födas och det var henne som Lo-Johansson kände sig kallad att besjunga. Han be- traktade sig också själv som 30-talisten, den sanna och oförfalskade, och i För- fattaren får man en alldeles livsle- vande men också mycket subjektiv skildring av hur det levdes och tänk- tes, äts och dracks och svalts, debatte- rades och författades bland de unga av den nya skolan i 30-talets Stock- holm. Författarkollegerna passerar revy, Klarabohemen tar gestalt, atmo- sfären från kaféet på Vasagatan eller källaren »Pax» strömmar mot läsaren och förefaller autentisk. Porträtten av kollegerna, försedda med riktiga ini- tialer, har tecknats med en blandning av ironi och sympati i skilda valörer, vilket har gjort dem mycket levande och lätt igenkännliga men hela tiden otvetydigt försedda med signaturen L-O J. Där är den kraftige, hetsige, ultraradikale Artur Lundkvist som un- der ett besök i skärgården utbrister: »Naturen ska man uppleva i böcker, inte i verkligheten», där är den skrang- lige, ständigt självuppfyllde Ferlin, där

är Harry Martinson, charmören, »vår nya stora poet», om vilken det heter, att »han tycktes mig som en främling från ett land, där solen alltid sken» men som också figurerar såsom den ständigt bortskämde och kringfjäsade kelgrisen. Vidare möter man pionjörerna, »grindstolparna» Hedenvind och Kock, originella var på sitt sätt men redan glömda, och slutligen två som aldrig blev erkända, Jändel, oförstådd, utstött, dödssjuk och Värnlund, »vår generations dramatiker», som får genomlida ett förödande fiasko, när hans drama Ledaren uppförs. Det gripande och löjliga, vardagliga och himlastormande, kamratskapet och självständighetskravet förenas i dessa scener och porträtt med ett direkthetens mästernskap som Lo-Johansson är ensam om. Men främst är det om honom själv det handlar. Han skulle som sagt bli den nya tidens och den nya människans diktare: »bort med klassicism och historia, bort med romantik, bort med den borgerliga dikten». Det gick emellertid trögt. Först måste han nämligen skriva sig fri — inte annorlunda än de stackars borgerliga fick göra, ja t. o. m. klassikerna — från en personlig konflikt. Det blev debutromanen Måna är död. Därefter skulle han gripa sig verket an. Men inte heller nu gick det lätt. Han var sprängfull av stoff, och stoff som han var ensam om, men det handlade inte om den nya människan utan om den gamla i det gamla samhället. Han trollbands av detta stoff, det krävde gestaltning, var materialet som han hade fått att skapa av. Vad han innerst kände kallelse till, blev alltså att ge röst åt en hel samhällsklass, åt statarna. Han ville skildra kollektivet och det skulle ske på ett nytt sätt: med kollektivromanen som instrument. Men intresset drogs oemotståndligt till de avvikande, de enskilda och färgstarka människorna. När Godnatt jord blev färdig, märkte han dess-

utom, att fast han bemödat sig att skriva om sin klass, så hade han skrivit en bok om sig själv. Han slog igenom med denna statarpojken stora bildningsroman, men han blev ingalunda profet i sitt fädernesland. Statarna och småbrukarna ville inte bli avslöjade i sin fattigdom, de ville bli idylliskt skildrade, rart omhuldade, om det skulle skrivas om dem. Lo-Johansson hade skämt ut dem. Han fick också lära sig, att han själv inte längre hörde samman med kollektivet, hans gamla klass betraktade honom som en fin karl, en manschettmänniska och därmed en utomstående, och som en sådan fick han lov att uppföra sig, också när han slog sig ner på landet. Slutscenen understryker den synpunkten på ett halvt symboliskt vis. Så hade Lo-Johansson definitivt brutit upp och funnit sin uppgift som var prövande nog, nämligen att utan skrupler skämma ut statarkollektivet, tills det fått upp ögonen för orättvisorna och kunde marschera samman i kamp för bättre tider. Det är både klarsyn och självironi i denna skildring, likaså i självporträttet av den buttre, envetne, i grunden ständigt ensamme Lo-Jo, tyngd av sitt stoff, medveten om sin kallelse och beredd att offra allt för den. Han var redan då en född epiker och epiker är han alltjämt med sin enastående förmåga att ge liv åt minnesbilderna och foga scen till scen utan krumbukter, bara i vanlig kronologisk ordning men samtidigt så, att de omärkligt bygger upp karaktärs-skildringen, ger ständigt nya nyanser åt självporträttets bistra drag och åter-skapar en omisskännelig tidsfärg av författarbohemiskt 30-tal. Framför allt har Lo-Johansson förmått skildra, hur dikt kommer till, hur konstverket födes och därmed även hur den människa kan se ut invärtes, som blir besatt av diktandets uppgift. Hans självbiografiska serie hör till mästerver-

kens klass och slutvolymen kröner verket.

Också *Jan Fridegård* avslutar sin självbiografiska serie om Johan From, vilken inleddes med Lyktgubbarna och fortsatte med Flyttfåglarna. Den nya volymen heter *Arvtagarna*. Flyttfåg-larna var en rätt händelselös berättelse. Arvtagarna har däremot en mer dramatisk karaktär och ger dessutom ett mycket fint utfört självporträtt. Johan From har nått de övre tonåren och hjälper fadern i herrgårdslagårn. Det animala, som omger honom i hans dagliga gärning, på en gång eggat och avskräcker honom; han slits mellan de andra ungdomarnas enkla men tämligen effektivt upplinjerade liv och en obestämd längtan efter något utom och bortom. En liten flicka i granngården är fylld av barnslig beundran för honom, och det skänker honom glädje och kommer honom att drömma om hur han en gång skall vinna henne som fordom riddaren vann stolta jungfrun. Innerst inne flyr han till drömmen och utvecklas till en enstöring, rädd för livet och fylld av skräck för döden. En pingstmorgon grips han av en underlig skräck. Han flyr till skogen, vilken så många gånger »skulle bli hans tillflykt, biktstol och kyrka», och han skakas av en vånda, vilken sedan ofta skulle komma över honom. Nervkänsligheten ökar, likaså livsskräcken. Där- emot betyder det inte så mycket för honom eller för de andra i bygden, att världskriget bryter ut. Han känner bara på sig, att han måste iväg någonstans, och så tar han värvning som kunglig dragon. Militärtiden blir en grym besvikelse för honom — därom har han berättat i *Äran och hjältarna* — men det som får verkligt avgörande betydelse är något annat, hans lilla systems öde. De två har alltid varit bundna vid varandra, båda är ömtåliga fantasimänniskor, de har gemensamma drömmar om framtiden, det står ett

skimmer av saga över deras sommarvandringar. Systemen insjuknar och hennes liv står inte att rädda. Under begravningen rör dragonfuriren Johan From inte en min, men, heter det i bokens sista mening, den yngling som gick ut från kyrkogården »gjorde väl mera skäl för namnet Lars Hård». — Fridegård har alltså fört fram sin svit till det ögonblick, då Johan From möter Lars Hård. Mer än någon annan samtida har han grundat sitt författarskap på självbiografiskt stoff. Det innebär en begränsning men en begränsning som han förstått att konstnärligt bemästra och utnyttja. Han har ständigt utvunnit nya variationer av temat, fördjupat analysen, vidgat perspektivet. Johan From har också blivit en gestalt som man kommer mycket nära, en människa på gott och ont, ofta sympatisk, stundom avskyvärd och odräglig men framför allt värd medkänsla, just därför att han skildrats så omedelbart, så hänsynslöst ärligt. Beundransvärda är porträtten av föräldrarna, den allvarliga, plikt-trogna, försakande, tungsinta modern och den oförbrännelige, livsglade, temperamentsfulle, klarsynte fadern. Och mitt i denna statarfamiljs fattigvårdag låter Fridegård naturen blomma och dofta under de långsamt framseglande molnen — Upplands hela sommar får liv av hans klara och rena stilkonst, vilken ibland kan klinga ut som en vismelodi och som avslöjar, att den fräne naturalisten innerst inne är en poet med hjärtat fyllt av skönhetsdrömmar.

Också *Erik Asklund* har blivit färdig med sin serie, berättelsen om Manne. Sist såg vi Manne som en uppsagd kon- torist men just därför med ökat hopp att bli en av de fria bröderna i Klara, och i slutscenen stod han och log mot en flicka i majsolen. Den nya volymen, *Kvarteret Venus*, slutar likaså med att Manne får avsked, denna gång från

en brandsprutefirma, och i slutscenen finns också en flicka, men leendet är borta, ty det är fråga om ett avsked och det sker i vintrigt snöglopp. Till det yttre har inte så mycket hänt mellan de båda scenerna, egentligen inte heller i fråga om själva målsättningen, eftersom Manne redan slagit in på den vittra vägen, men ändå har något väsentligt inträffat. Manne börjar få grepp om sig själv och sin uppgift och det sker så, att han mognar i ensamhet. Först går han arbetslös med sporadiska ströjobb, t. ex. som sandwichman, fast det är »vaj på dojorna» så att han ideligen snavar för den glappande sulans skull. Den lediga tiden fördriver han med läsning: nödläget ger honom möjlighet att komma in i böckernas värld. Så får han sin längtan uppfylld, men priset är inte billigt. Hans gamla gäng accepterar honom inte längre, så konstig som han blivit, och flickorna ropar håfullt »professor» efter honom. Men gemenskap måste han ha, och det blir kvinnan han främst söker den hos. En kafé-flicka tar sig an honom men skrämmer honom med sin moderliga ömhet. När han får jobbet i brandsprutelagret, träffar han en flicka i antikvitetsaffären strax bredvid — det är hon som bor i kvarteret Venus i Gamla stan. Hon har en riktig, sviken kärlek bakom sig. Manne kan bara vinna henne i yttre avseende, han kommer inte åt hennes inre, gemenskapen får inte något fäste. För honom blir denna kärlekshistoria ett nederlag. När de skiljs åt i snögloppet står han tomhänt. »Stanna, lyssna, minns», heter det i bokens inledning. Är det inte diktarens lott? Så blir Manne ändå inte utan vinst, när han känner sig allra mest tomhänt. Han har upplevt något som trängt djupt in i honom, han har fått ett stoff att forma, att göra dikt av. Asklund har beskrivit detta livsöde mycket direkt, alldeles okonstlat och

med sinnet öppet för en ung människas tvära lynneskast och snabbt skiftande stämningar. Samma känslighet visar han också i miljöteckningen. Stockholms Söder och Stan mellan broarna har skildrats inte bara med topografisk precision utan också och framför allt med artistisk blick för dagrarnas spel och årstidernas skiftande stämningar och med en ordets akvarellkonst av utsökt nyansering.

Till den självbiografiska gruppen hör också *Arnold Ljungdals Oavslutad porträtt*. Den närmar sig memoaren, eftersom den handlar om författaren utan pseudonym, alltså om Arnold från koltåldern till studentexamen. Skildringen är hela tiden direkt och rakt på sak, med något av konfessionens öppenhet. Huvudintresset knytes till ett psykologiskt problemkomplex, nämligen hur Arnold med sitt frikyrkliga påbrå och sin småborgerliga miljö så tidigt kunde utvecklas till en uppbrottsmänniska, som drogs till politiska engagemang och inte hejdade sig förrän på den yttersta vänsterflygeln. Analysen sker med hjälp av den rad minnesbilder, som förf. rullar upp och som han granskar med en omsorg i detaljerna, påminnande om naturalistisk dissektionskonst. Föräldrarnas skilsmässa, fattigåren hos modern på Långgatan i Göteborg med proletära inhysingar, de omvälvande händelserna kring första världskriget under gymnasisten Arnolds ömtåligaste brytningsår, vidare upptäckten av den naturvetenskapliga världsbilden och av poesins magi och slutligen någonting djupast inne, en erfarenhet som en dag tar gestalt i en sorts ljusextas av genomgripande betydelse, allt tas fram, beskrivs, skärskådas och bedöms. Hela tiden är det den vuxnes röst man hör med den vuxnes reflexioner över ynglingens sätt att reagera. Det skildrings-sättet passar nog också bäst i en minnesbok av detta slag. Arnold Ljungdal

har åstadkommit en ärlig och rättfram skildring av en yngling med både tids-typiska och särpräglade drag, insatt i en miljö och ett socialt och historiskt sammanhang, där stora omvälvningar höll på att ske. Porträttet kan kallas oavslutat, eftersom Arnold ännu har mycket att lära, men med sina klara konturer och rika schatteringar är det därför inte ofullbordat.

Hugo Swenssons postuma *Harry Sjöbeck, gymnasist* är visserligen en roman i stil med hans föregående om lärare och skolungdom men samtidigt har den också karaktär av minnesbok, eftersom huvudpersonen både har samma initialer som författaren och är alldeles jämnårig med honom. Man skulle kunna kalla den för en confession d'un enfant du siècle i största allmänhet. Det som händer gymnasisten Harry Sjöbeck är att han tar studenten och bereder sig på sin första uppsalatermin som liber studiosus av Stockholms nation med estetik som huvudintresse, och det som Hugo Swenson har velat skildra och lyckats levandegöra är hur sekelskiftets gymnasist såg ut inuti, en gymnasist från de år alltså då Karlfeldt debuterade och Stockholmsutställningen 1897 slog upp portarna. Han har sinne och minne för tidsatmosfären på hästdroskornas och ångspårvagnarnas tid liksom för dagarna över de klassiska kvarteren kring Östermalmstorg, Kungsträdgården och Klara strand. Han kan också med inlevelse skildra gymnasistens stämningväxlingar, de evigt återkommande, mellan revolt och sentiment, trots och trånad, självupptagenhet och gemenskapsbehov. Harry Sjöbeck är den evige gymnasisten, samtidigt som han är sin generations gymnasist, närmare bestämt av den sort som satt på bierstugor eller drack punsch på undangömda småkrogar men var mycket blyg för familjeflickor och skrev kärleksdikter i Levertins anda. Hugo

Swensson kände tydligen sitt hjärta värmas inför ungdomsminnena samtidigt som han kunde blicka tillbaka på dem med ett ironiskt men ändå gott leende, och läsaren har ingenting emot att se och känna på samma sätt.

Tora Dahl bygger också sin serie om flickebarnet Gunborg på självbiografiskt stoff men det stoffet är i första hand råmaterial för en klarsynt och känslig skildring av ett barns konfrontation med de vuxnas värld. I den nya delen *I främmande land* är Gunborg stadd på väg mellan småskola och folkskola. Hon börjar lyssna och ana, hon drar slutsatser och kan t. o. m. avslöja, samtidigt som hon har sin barnsliga värld i behåll, sitt leksinne, sin påhittighet, sin fantasi — och det är nu, i och med läskunnigheten som hon får uppleva sagoböckernas trollmakt. När hennes fostermor tar sig an ett par pojkar, lockas hon in på äventyrligheter av annat slag än tidigare, trädklättring och pallning t. ex., och då kommer hon i klämma, därför att hon råkar i konflikt mellan de vuxnas auktoritet och kamratskapets krav, och det har hon inte varit med om förr. Hon börjar även fundera på hur barn kommer till världen och vad det där »fula» egentligen är som de vuxna alltid varnar för men aldrig talar rent ut om. Steg för steg förs hon fram mot en värld som hon inte förstår, därför att den är så slingrande och halkig, därför att allt där får så oväntade konsekvenser, därför att den naturliga, lugna rytmen inte längre finns och därför att man ingenting där förmår uppfatta med barnårens oförvillade sinnen. I den föregående delen var fostermodern Sofia den intressantaste gestalten. Hon är i den nya alltjämt samma stränga moralpredikare med samma hårdhänta nypor och har samma instängda ömhetsbehov. Hon är sig lik och har bara liksom ytterligare stelnat till. Men så kommer till slut en knalleffekt. Den

utåt prudentliga, skrupulöst anständiga Sofia, som alltid har det passande för ögonen, bryter en dag plötsligt ut i en nervkollaps: hon skriker högt och sjunger en visstump, som rentav är av Bellman. Det instängda och avsnörda tvingar sig ut i ett oöväntat ögonblick. Och här möts på ett underligt sätt de båda, Gunborg den blivande kvinnan och Sofia den förvittrade, som stängt in sitt kvinnoliv i det undermedvetnas fångtorn. De förstår inte riktigt vad det är fråga om, men stunden är ändå avgörande för dem, som symbol, som innebörd. Tora Dahl har här åter visat sin förmåga att återskapa och nyskapa, att ur minnets förråd gestalta två människor, som kontrastvis belyser varandra och därmed avslöjar och levandegör varandra.

Mot dessa böcker av memoarkaraktär, byggda på minnen av en längst förfluten ungdom och barndom, kan man ställa två av de allra yngsta debutanterna, vilka också skildrar ungdom, men en nyss upplevd ungdom eller rättare en ungdom som de alltjämt upplever, ungdom i nuet. *Heidi von Born*, som före sin studentexamen debuterat med en diktsamling, har i *Leken är förbi* samlat en rad noveller, vilka handlar om ungdomens ofrånkomliga uppbrott mot något nytt men samtidigt om ungdomens slitning mellan längtan och skräck inför det riktiga livet, de vuxnas liv. Titelnovellen berättar, med litet symbolistiskt jonglerande i överkant, om den konstnärsbegåvade Angelica och hennes stilla växande till mognad och kraft att bryta med allt som snärjer och binder henne, fysiskt och psykiskt. Hennes utveckling ger sår och sårar andra men den sker obönhörligt och obevekligt. När man inte längre fantiserar kring leksakerna, då håller man på att bli ett troll själv och då hjälper inte längre de vuxnas konst: »Det är den dagen leken är förbi och den kommer alltid till dig och du

minns den som en gräns och den är ett tungt minne att bära.» Temat varierar på olika sätt i bokens fyra noveller, kanske allra varsammast i den sista, Vågtid, vars Helena en sommardag upplever vad man kunde kalla början till en kärlekshistoria. Det blir för henne något att minnas och drömma om, det öppnar sikten mot nya horisonter, mot något som är äventyr och inte vardagstjat. Heidi von Born har en flyhänt penna och ett gott öra för den unga prosakonstens manér och uttryckssätt, men det kommer något annat därtill: en personlig förmåga att blanda dröm och vardag, verklighet och tankelek, och det ger en säregen stämning åt hennes scenerier. Mellantonerna har i sin skira vaghét något av ungdom över sig, och det är detta som ger boken dess charm.

Den andra debutboken heter *Till mormor* och är skriven av dramatelevan *Catherine Berg*, som med den också vann ett litterärt pris. Det har blivit en på en gång omedelbar och underfundig bok. Huvudpersonen är balettelevan Barnaba, som med sin syster Thomasine bor hos mormodern efter föräldrarnas skilsmässa. Mormor har fått en hjärtattack och ligger på sjukhus och under denna tid, då systerarna får reda sig själva, drabbas Barnaba av den stora upplevelsen. Detta berättas på två plan. Barnaba skriver om sin kris till mormor, men den tjocka luntan tas om hand av den fantasifulla Thomasine, som just befinner sig i strömkantringen mellan fabuleringsåldern och ungflicksåren, och förses av henne med kommentarer av uppförstorad och missförstådd verklighet. Thomasines inlägg i munter flickjargong med påsmetade litterära schablonfraser — Thomasine slukar romaner — är ett slags skyddspannar, en motvikt mot det som i Barnabas egen skildring kunde tyckas alltför patetiskt eller helt enkelt för svårt att ut-

trycka i ord. Till mormor är nämligen en omvändelseroman. — På en av de numera så vanliga rödvinshipporna råkar Barnaba bli hetsigt och häftigt förälskad i en redan gift man. (Temat har f. ö. en viss släktskap med Eva Bergs fjolårsroman och dess skildring av mannekängen Ninnies förälskelse.) Han presenteras som en halvdan författare med tilltalande anspråkslöshet men obotlig skönhetslidelse. Eftersom Barnaba själv berättar om sin underbara upplevelse, borde hennes bild av mannen bli ett förälskat porträtt, men Catherine Berg har varit alltför mån om att påvisa hans skavanker för att man riktigt kan förstå, hur denne sjäsligt tämligen sjaskige figur har kunnat uppväcka så ädla känslor. Till slut avslöjar han sig ofrivilligt och Barnaba flyr i förtvivlan. Den långa skrivelsen till mormor slutar med ett övergivet rop till Gud, som alltid döljer sig, fast han givit varje människa en uppgift: »Gud hjälp mig, ge mig lösenordet, visa mig att du finns. Ge mig ett tecken!» Därefter följer en rent farsartad, burlesk skildring, delvis mycket roligt gjord, av hur Thomasine med detektivisk fantasi söker reda på sin syster och ämnar ta hämnd på den usle förföraren. Poängen i detta avsnitt är att Thomasine missuppfattar vad Barnaba i feberyrsel berättar om sin avgörande upplevelse under flykten. Hon har inte, som Thomasine tror, haft någon ny träff med förföraren, utan hon har mött någon annan; det är Han själv, Mästaren, som i en plötslig, överväldigande syn uppenbarar sig för henne, och det är till honom hon ropar: »Å Gud, var har du varit hela tiden?» och får svaret: »I ditt hjärta, min brud.» Denna avgörande upplevelse är det som Catherine Berg velat skriva om, för dess skull har boken kommit till. Ämnet är svårt, oöverkomligt svårt. Till mormor har sina psykologiska lucior, sina överhoppningar och undan-

flykter, men där finns ett allvar i det lekfulla föredraget som griper tag »på riktigt». Kring detta allvar är det alltså som Catherine Berg, precis efter modets föreskrifter, låtit sin fyndighet, sin kvickhet, sin ungflicksgrace spela. Hon har blandat uppgörelse och leklynne, poesi och fula ord, vardags-skildring och stämningssyrik till något som till sist avslöjar en personlighet av alldeles eget slag, och den personligheten är ganska oemotståndlig.

En ung flicka var huvudperson också i den svit som *Olle Hedberg* började med Sardinens begravning och fortsätter med *Storken i Sevilla*. Den tuffa flickan Vendela är gift med den amerikanske flygaren Charlie. Hon skall få barn och det är de två sista månaderna av havandeskapet som skildras. En kvinna i de omständigheterna kan ju inte föra något rörligt liv, och Olle Hedberg får därför god tid till allehanda utvikningar. Han demonstrerar staden Sevilla, där paret hyrt in sig i ett palats, resonerar i politiska, sociala och kyrkliga spörsmål och käserar om litet av varje, allt på sitt inlindat ironiska sätt och med utgångspunkt från sin desillusionerade livssyn. Det är tydligt att han söker sig fram mot en form som är annorlunda än den traditionella romanens. Kanske har han också känt något av fåfängligheten i att vara borgerlighetens avslöjare och favoritförfattare på en gång. Han tycks i varje fall ha gripits av en sorts trotsåldersaktigt behov att chockera sin östermalmska publik, eftersom han aldrig frossat så mycket i fula ord som denna gång, inte minst sexualglossor av bastantaste slag. Under den på en gång angenäma och chockerande konversationens gång får man reda på en hel del om personerna kring Vendela, t. ex. hennes man, vars bild formas till en sorts blid karikatyr av yankeen, smalspårig, självtillräcklig, överlägsen mot andra folk men vänlig,

hjälpssam och omtänksam. Mitt i allt detta växer Vendela själv fram till en riktig, levande människa. Hennes tillstånd ger henne nya och skrämmande utblickar och inblickar. Tidigare har hon brutit med sin avskräckande familj, hon har strävat efter oberoende och ansvar bara för sig själv och varit stolt över att kunna klara sig i en värld, där det gäller att ha näbbar och klor tillreds. Visserligen har hon gift sig, men äktenskap kan upplösas, och hon är gift så obundet som möjligt: i Spanien men med en amerikan och deras hem är en annans hem, som de bara tillfälligt hyr med betjäning och allt. Men nu har hon bundit sig genom havandeskapet, hon har frivilligt påtagit sig ansvar för någon annan, som hon skall leda och ledas av. Hon ängslas för sin arvs massa, för själva förlossningen, för framtiden, och hennes ängslan växer till ängest och desperation inför frågor som blir allt våldigare och vådligare och till slut handlar om tillvarons mening. »Jag sitter här med världskartan i famnen men jag har ingen spik att hänga den på.» Vad återstår? »Var rovdjur men kvittra kanariegult, ännu på din födelsedag är hyckleriet hårdvaluta. Se på prästen och diktatorn. Man kan stå på berg av lik och prata om barmhärtighet.» Hon har mött ett par människor i livet som utan anledning varit goda mot henne. När hon frågat varför, har hon inte fått något svar. Hur mycket lättare är det inte att ge besked om varför vi gör andra illa: för att armbåga oss fram, hävda oss, härska. Hon har sett Calderons *Livet* en dröm och blivit djupt gripen. Är kanske livet verkligen en dröm? Men vem är det då som drömmer? Hennes man stridsflygaren som kommit oskadd undan kriget, har ett svar: »Någon annan. Min välgörare som föredrar att vara anonym.» Så är man framme vid Den Anonyme bakom förlåten. Vendela har nått dit, liksom

så många andra av de hedbergska gestalter som får föra sin författares talan. Hedberg har gjort det stagnelianska utropet till sitt: »Ack brister ej världsäggets högblåa skall!» men kan bara som Vendela inför spanjorskornas naiva madonnakult göra reflexionen: »Vad livet dock är enkelt för den som är godtrogen.» I sin högsta nöd utbrister Vendela: »Å! Namnlös och odödlig, slå en spik genom mitt hjärta» och just då får hon, heter det, en art av bönhörelse, värkarna börjar, som en spik genom hennes mage. Det är troligt, att man skall associera med passionshistorien och kanske man också skall tänka, att barnets födelse innebär en förlossning i annan mening: förlossningen är vunen. Men vad som skett är att Vendela, trotsbarnet, den hämndlystna tjejen, som hävdade sig med att säga fula ord och ha kul med killar, den vaksamma unga kvinnan som var beredd att slå sig fram med klorna i beredskap och nerverna på spänn i människodjungeln, har blivit en undrande, tänkande människa som visserligen inte heller nu vill låta duperas sig men som har fått ny livserfarenhet och ett ansvar som skänker förankring. Olle Hedberg har smugit in denna själsliga process, detta inre växande i romanens skenbart intetsägande vardagsskildring. Det är mycket skickligt gjort. Vendela har verkligen blivit en av hans mest minnesvärda gestalter.

Perspektivet bortom det jordiska och djuplodningen inom det mänskliga finns alltid med i *Lars Ahlins* författarskap. Hans stora tema, på en gång predikotext och problem, är kärleken. Kärleken är det alldeles annorlunda, det som tränger igenom egenrättfärdigheten, klär av människan naken och får henne att finna sig själv, bli riktig. Temat varierar på nytt i *Natt i marknadstället*. Denna rika, brokiga, överflödande roman handlar i första rum-

met om det äkta paret Leopold och Paulina. Leopold har fått se en bild av sitt riktiga jag, skådat sin otillräcklighet: han har fått besked om att han inte duger i idrottsstyrelsen. Han har varit med om att grunda föreningen, och det har varit hans stolthet att få beklåda en post där. Nu känner han sig utfattig, har ingenting att ge, ingenting att dela med sig av. Men han älskar de sina och kärleken är att »låta dem man älskar dela sina villkor och att ge dem av det man lyckats skapa». Det kan inte Leopold längre, och då flyr han. Fjärran från de älskades synkrets vill han söka det goda. Han prövar omvägar och bakvägar, han försöker sjunka till uselhetens botten för att där äntligen få fast mark under fötterna — det är en lösningsmöjlighet som Ahlin tidigare laborerat med i sin diktning — men ingenting leder fram till målet. Hans väg för bort från honom själv. Paulina, bärarinna av ett namn med apostolisk anknytning, vet att de båda har ett gemensamt ord: »älskade», och att bara det ordets innebörd kan leda dem rätt. »Leopold, vi måste åter bli enkla» säger hon, »vi måste sluta fred med vår ringhet. Vi förmår det, ty vi kan uthärda vår verklighet, ja, vi kan än mer, vi kan åtrå den, vi kan skänka den till den vi älskar utan att blygas över dess ringa värde.» — Men när Leopold slutligen kommer tillbaka och deras återförening synes fullbordad till kropp och själ, visar det sig ändå, att han inte förmått acceptera sin ringhet. I stället har han drivit det därhän att han kunnat avslöja och triumfera över den man som en gång blottade hans egen ringhet och stängde honom ute ur idrottsföreningen. Därför leder kärleken till döden, och det gäller dem båda, ty den enes fall är också den andres. Det är Paulina som hela tiden för den sanna kärlekens talan, utstrålar kärlekens väsen och vandrar kär-

lekens vägar. Det kan hon, därför att hon accepterar sin ringhet och erkänner sin bristfällighet. I detta ligger nämligen grundvillkoret för kärlekens sanna upplevelse. Detta Ahlinska evangelium predikas här, ofta med dunkla symboler och formuleringar, i en roman som myllrar av personer och händelser, där det berättas och kommenteras i en aldrig sinande ström, där episoder och spekulationer avlöser varann, där grotesk komik växlar med spännande inslag men där allt ändå hålls samman av en författarvilja, som har sin lust att spela med fullt verk. Främst minns man bokens människor, t. ex. pojken Zakarias (från Stora glömskan) med det lyssnande intresset, ständigt på jakt efter orden som kan formas till livets uttrycksmedel, Klara, ett friskt flickporträtt och en människa som med glatt humör vinner i livskampen därför att hon startat från bottenläget, marknadsgycklaren Frasse med sitt kostliga, brokiga förflutna och stuvvarbasen Närkingen, som tack vare Klara når mänsklig kontakt. Natt i marknadstältet är en grubbelroman av överflödande fabulering och även överväldigande ordrikedom, dunkel men eggande och pulserande av liv.

Det finns en del besläktade drag mellan Ahlins roman och debutanten *Sven Fagerbergs Höknatt*. Också här är kärleken det viktigaste temat, också här möter vi en författare som vill spela för fullt med ett rikt ordregister och ett myller av episoder i ett kompositionsschema som söker bryta sig ut ur tid och rum. Fagerbergs lärofäder torde emellertid närmast vara Joyce och Gide. Romanen börjar i vardagligt borgerlig stil men övergår omedelbart till något som mest liknar en kriminalhistoria. Märten, bokens huvudperson, finner sin far död i sommarstugans kylskåp. Är det mord eller självmord? Med fullfjädrad kriminalromanteknik får Märten demonstrera,

först att det måste vara mord, sedan att det lika väl kan vara självmord. Fagerberg inleder alltså boken med en fingerfärdig parodi. Han visar sig snart kunna mycket mer. Han är en styv anekdotberättare, han fabulerar friskt när det faller honom in, han mediterar när han är på det humöret, han resonerar efter behag i fysik, poesi, religionshistoria, kemi och många andra materier, hans språk flyter lätt med snabba turneringar, insmugna citat och målmedvetna effekter. Han är kort sagt virtuos. »Genombruten väv av brustna och glidande stämmor. Korta trådar i ryans mönster», heter det på ett ställe, och där karakteriserar han sitt eget sätt att komponera. Han låter scenerna växla hastigt och ibland alldeles oförmedlat mellan barndomsminnen, inkallelseupplevelser och skiftande episoder i nuet, mellan Stockholms skärgård, övre Norrland, Fjärran Östern, London och Mexiko, på samma sätt som associationer växlar, ofta till synes utan förmedling men ändå med osynliga fogar och ändamålsenliga glidningar. Handlingen rör sig om trafikflygaren Mårten och flygvärdinnan Monna, som så småningom blir gifta. Går det att leta upp ett huvudtema, är det som sagt kärleken — kärleken såsom det enda livgivande och livsdugliga i en alltmer förvirrad värld, där människan hotar gå vilse. Mårten bevistar betecknande nog en Hamletföreställning i London och han återkommer då och då till Hamletgestalten. Mårten, nutidsmänniskan, hotar att bli en Hamlet, en skeptiker, en betraktare, en cerebral analytiker, i färd med att förlora kontakten med ursprungskällorna. Vägen tillbaka måste bli kärlekens väg. Människorna kring Mårten och Monna har sökt vinna livsharmoni genom att på skilda sätt uppfatta och uppleva kärleken. Ingen har lyckats. Skall Mårten lyckas bättre? Det framgår inte av tex-

ten med dess mångtydiga symbolspråk. Här finns det också mycket att undra över. Man kan tänka på den mondiala aspekt som ligger i trafikflygarens yrke: hela jordklotet har blivit Mårtens hemvist och därför är han hemlös. Tekniken tränger in överallt, men ändå lever det primitiva. Boken börjar med historien om kylskåpet som blev en dödsfälla. Den slutar med skildringen — en gradiost gjord skildring — av en tjurfäktning i New-Mexico: ett blodigt, eggande skådespel, som här förbinds med primitiv magi, med urreligionen själv, med djurguden och gudaoffret. Mellan det levande primitiva och den alltmer fullkomnade tekniken står Hamletmänniskan, vars enda väg till räddning är kärlekens väg. Mårten söker sig fram också hos österns vise och hos geishan Miyo, skildrat i ett kapitel med något av raffinemanget hos en japansk tuschteckning, men kapitlets rubrik är avslöjande: »Afrodites hopmontering.» Ett av ledmotiven i boken är sagan om prins Hatt under jorden, som bekant en variant av Psykesagan. Psyke får inte se Amor: då flyr han. Kärleken är till för att upplevas, inte för att genomskådas. Romanen slutar med att Mårten under ett tumult efter tjurfäktningen blir slagen till marken. Monna håller hans huvud i sitt knä och böjer sig skyddande över det. Är det sagan om prins Hatt som varieras? Blir offret det sista och slutliga? Måste kärlek och död följas åt, så som världen och människan har gestaltats? Det får läsaren själv avgöra, ty liksom Fagerberg målar som det roar honom, överlåter han åt läsaren att tolka som det lyster honom. Det märkvärdiga är, att läsaren går med på detta erbjudande. Till den grad förmår Fagerberg driva på intresset, locka till debatt, stimulera lusten att gissa symbolspråkets gåtor. Det är inte någon ringa prestation.

En trevande, splittrad livssyn utmär-

ker också *Peder Sjögren*, som i sina romaner med hjälp av ett ofta ganska invecklat kompositionssystem söker tränga in i vilsekomna, av ödet illa åtgångna människors själsliv. Hans *Ta ner stjärnorna* är utförd med en utstuderad artistisk beräkning men bärs samtidigt upp av en livssyn, där oberoendeligheten dominerar med något av drömmens skenlogik. Boken är en jagroman, berättad av den unga Hillevi, som är tydligen mycket tilldragen dam, som är starkt bunden vid sin döda mor och som attraherar tre män, varav två bröder, och därtill även en annan kvinna. Om modern heter det, att hon enbart genom att vara till blev orsaken till besynnerliga och hemska konflikter, och den egenskapen har Hillevi mer eller mindre ärvt. En gåta är förborgad i samband med moderns död och andra gåtfulla ting lever liksom kvar efter henne. Så uppstår en rad egendomliga händelser, som blir än mer egendomliga, när männen kring Hillevi i sitt handskande med dem trasslar in sig i missförstånd och desperata intriger, vilka leder till helt andra resultat än vad de från början avsett. Slumpen styr och slumpens offer är i första hand nervmänniskorna, fantasimänniskorna, för vilka tillvaron aldrig är alldaglig utan full av möjligheter och oanade komplikationer. Eftersom Hillevi själv är på en gång berättare, betraktare och medagerande fördubblas stämningen av mardrömslik, särpräglad tillvaro. Hon lockar både män och kvinnor men själv är hon egendomligt undanlidande. Hon leder tankarna till Almqvists Tintomara, hon är en utanförstående, en särpling, och det finns i Sjögrens värld liksom i Almqvists något av dröm och trolldom, av bizarreri och oförnuft trots vardagsspråk och vardagsmiljö. *Ta ner stjärnorna* är en underfundig, tragikomisk bok, skildrande en insnärjd värld, fylld av gåtor som blir

till allt fler och svårare gåtor för dem som får till ödeslott att värja sig mot dem eller söka lösa dem.

Den främste av dem som hos oss spekulerat över romanens resurser som uttrycksform för nutidsmänniskans situation, är *Eyvind Johnson*, och han har också i praktiken sökt sig fram på olika vägar. I *Molnen över Metapontion* laborerar han med tre parallella tidsförlopp, nuet, 1940-talet och den hellenska antiken från 400-300-talen f. Kr. Men liksom han kallade sin Odyssevs-skildring för en roman om det närvarande, så är *Molnen över Metapontion* i ännu högre grad, i varje fall ännu mer demonstrativt en berättelse om det evigt mänskliga, om det som ständigt upprepas i ständigt nya variationer i människornas tillvaro på jorden. *Metapontion* var en attisk koloni i Lukanien, numera en småstad med en tempelruin. Mellan 400 f. Kr. och 1900 e. Kr., dvs. den tidsintervall som romanen inte handlar om, hände där en del: Pyrrus härjade i dessa trakter, romarna lade under sig dem, Hannibal slog läger och därefter följde folkvandringar, saracener, normander och franker. I vår tid kom tyskar, som utdrevs av de allierade. *Metapontion* betyder platsen mellan haven, och mellan haven har människan slagit ner sina bopålar. *Molnen över Metapontion* är krigen, som ständigt tornat upp sig, mullrat i åska, brakat lös i oväder och så dragit förbi, omigen historien igenom. Boken börjar med en presentation av vallonättlingen Klemens Decorbie, som har varit fånge i ett tyskt koncentrationsläger och nu verkar inom efterkrigsorganisationer för uppsparandet av f. d. krigsfångar, varjämte han tjänar litet extra som äventyrsförfattare. Han beger sig till *Metapontion* på en sorts pilgrimsfärd, till minnet av en medfånge, den fransk-judiske arkeologen Lévy, senare försvunnen österut och säkerligen ihjälgasad, vilken

hjälppte sina olycksbröder att uthärda fångenskapen genom att berätta för dem om sina forskningar angående en viss Themistogenes, som följde Xenofon på de tiotusendes tåg och sedan slog sig ned just i Metapontion. I en ödslig och hopplös situation väckte Lévy sålunda till liv det andliga, fantasien, forskarsinnet, inlevelsen i det förgångna, och han kunde göra det främst därför att det förgångna för honom utgjordes av verkliga människor, som lidit och fröjdats som vi. Klemens lever alltså i sina minnen från fångenskapen och vidare i minnena från det som Lévy berättat om Themistogenes' hellenska tid men också i nuet. Det som han egentligen söker efter i sitt arbete för krigsfångarna är en kvinna, en gång fånge som han, med vilken han haft några korta möten och en kort förbindelse. Han finner inga spår, men av en slump råkar han träffa henne. Det blir något helt annorlunda än han tänkt sig, och efter det sista mötet känner han sig mer hemlös i nuet än någonsin, en åskådare och resenär allenast med den melankoli i själen som genomskådandet åstadkommer. Romanens centrala partier handlar emellertid om Themistogenes, en något tvivelsam lärjunge till Sokrates, sedermera räddad undan sin tids koncentrationsläger: stenbrotten i Syrakuse, där Alkibiades' atenska här gick under, därefter snyltgäst hos den brackige godsägaren Hagnon i Metapontion och så deltagare jämte Xenofon i Kyros härtåg mot Artaxerxes. Liksom Odysseus var källan för skildringen i Strändernas svall, så är Xenofons Anabasis grundtexten för Eyvind Johnsons berättelse om Themistogenes' deltagande i de tiotusendes härtåg. Han följer stundom den antika källan i detalj, t. ex. i uppgifterna om tillryggalagda parasanger, men framför allt vill han levandegöra berättelsen så, att den blir en skildring av oss människor i det ständigt flyktande

nuet. Han griper tag i vissa detaljer hos Xenofon, vilka han formar ut till levande situationer. När t. ex. Xenofon berättar om den spartanske strategen Klearkos' försök att övertala de tredskande soldaterna att marschera vidare, heter det, att Klearkos först stod och grät. Den detaljen blir Eyvind Johnsons utgångspunkt när han målar upp ett porträtt i helfigur av Klearkos som en skenhelig, illfundig, råbarkad och självgod legoknekt. När det sedan blir fråga om soldaternas reaktioner, antydda hos Xenofon, överför han dem till modernt soldatspråk med fullt idiomatiska vändningar. Bland de många gestalterna är det en, som man särskilt fäster sig vid, Issositen, skapad av förf., en förrymd slav, vilken med sin kvinna dyker upp överallt i boken. För varje gång blir han tydligare utformad och framstår till slut som en betänksam, klok och kunnig man, därtill representant för den underkuvade klass som han tillhört. En gång kanske han blir en hämnare på dem som förstätt att tjäna pengar på kriget, och på bokens sista sida får han uttala några ord, som är ett med Eyvind Johnsons livssyn: »Till slut kan det inte finnas några goda segrare.» Themistogenes hör också till de överlevande och uppnår en levnadsafton som påminner om Xenofons eget öde. Han etablerar sig som lantjunkare i Metapontion och lever som privatfilosof. Allt ser mycket idylliskt ut, om man får döma av de bevarade fragmenten av hans skrifter. Eyvind Johnson glömmar emellertid inte att låta hans grälsjuka hustru ge nödig realitet åt bilden. Till slut tycker sig Themistogenes leva ensam på en av andra övergiven ö. Han kallar den Omega. (Det blir en smula vitsigt på svenska, eftersom Omega motsvarar bokstaven Ö.) Vid närmare betraktande ger Themistogenes ön ett annat namn: Uthållighetens ö. Det är bokens sista ord, och det uttrycker allra bäst

Eyvind Johnsons livsvisdom. Själv är han som vanligt betraktaren, i någon mån tillrättaliggaren, helt och fullt berättaren. Är han dessutom förkunnare, så sker förkunnelsen enbart genom hans gestalter. Dem upptäcker han, så iakttar han dem, studerar dem, följer

dem, och därför blir de levande, självständiga och kommer oss nära ur de tre tidsskikten, lever ett liv av samma art som vårt eget. Om oss, om dem gäller Themistogenes' ord: »Vi reder oss ett bo i tiden — fåglar på långsam färd och flyttning är vi.»